

In het besluit wordt gewezen op de potentiële gevaren die daaraan verbonden zijn: de opgezette financiële constructie lost het eigendomsprobleem van de activa niet op, kan leiden tot op slechts zeer korte termijn gebaseerde beslissingen en garandeert geen continuïteit op het vervangingsmoment.

Boekbesprekingen

Algemene economie

The methodology of economics

Mark Blaug, *The methodology of economics: or how economists explain. Second edition (Cambridge Surveys of Economic Literature)* Cambridge, Cambridge University Press, 1992, xxviii + 286 blz. - Prijs: 13,95 GBP ISBN 0-521-43678-8

Dit boek is een bijgewerkte editie van het klassieke werk van Mark Blaug over de methodologie van de economie, dat in 1980 verscheen. Deel I van het boek geeft een inleiding in wetenschapsfilosofie en een overzicht van de literatuur over methodologie. In deel II wordt de geschiedenis van de economische methodologie uitgebreid behandeld. Vooral het onderscheid tussen positieve en normatieve economie en de methodologische positie van de welvaartseconomie wordt uitvoerig bediscussieerd. Deel III bevat tal van korte hoofdstukken, waarbij Blaug de ontwikkeling van de theorie, controversen en methodologische ontwikkeling voor een deelaspect van de economie beschrijft. In deze herwerkte editie komen ook de theorie van het algemeen evenwicht, de Heckscher/Ohlin-theorie van internationale handel en macro-economie (monetaristen versus keynesianen) en het rationaliteitspostulaat uitgebreid aan bod. Tenslotte trekt Blaug een aantal besluiten in deel IV.

Blaug wijzigt niets aan zijn fundamenteel Popperiaanse opstelling: een theorie of hypothese is wetenschappelijk enkel en alleen indien er falsifieerbare voorspellingen mee te doen zijn die het voorkomen van gebeurtenissen of toe-

standen uitsluiten. Blaug beweert dat veel economen, hoewel ze dit methodologisch principe wel onderschrijven, er zich vaak niet aan houden door loze theorieën te produceren of puur empiricisme.

Walter Normeman

Aspects of Central Bank Policy Making

Zvi Eckstein, ed., *Aspects of Central Bank Policy Making* Berlijn, Springer-Verlag, 1991, xv + 412 blz. - Prijs: 148 DEM ISBN 3-540-54281-7

Dit werk bevat een aantal bijdragen van een conferentie over *Aspects of Central Bank Policy Making*, die plaats had in januari 1990 en georganiseerd was door de Bank of Israel en Tel Aviv University. De papers zijn rond drie onderwerpen gegroepeerd: regels en beperkingen op het monetair beleid, prudentiële controle en landenstudies.

In het eerste deel, dat meer dan de helft van het boek in beslag neemt, worden regels en beperkingen geanalyseerd die fundamenteel zijn voor het monetair beleid. Hierbij wordt vooral de relatie tussen fiscaal en monetair beleid en de invloed van het wisselkoerssysteem op het monetair beleid onderzocht. Dikwijls gebeurt dit tegen de achtergrond van het proces van de Europese monetaire integratie. Cruciaal staat meestal de geloofwaardigheid van het monetair beleid.

Wat opvalt is dat twee invloedrijke

centrale bankiers eerder contrasterende visies hebben op de interrelatie tussen fiscaal en monetair beleid. Volgens Padoa-Schioppa van de Banca d'Italia is een sterke monetaire substitutie cruciaal voor de geloofwaardigheid van een centrale bank. Bockelmann van de Bank voor Internationale Betalingen legt daarentegen meer de klemtoon op de noodzaak van de compatibiliteit van fiscaal en monetair beleid.

Het tweede deel bevat twee bijdragen over de prudentiële controle van de financiële instellingen. Deze zijn toegespitst op de potentiële instabiliteit van een competitief financieel systeem en het falen van het systeem van depositoverzekering in de Verenigde Staten.

Ten slotte worden in het derde deel vier case-studies, één over Duitsland en drie over Israël, gepresenteerd. Meltzers bijdrage over het Federal Reserve System in de Verenigde Staten was, naar mijn mening, beter ook in dit derde deel opgenomen.

Zoals vele conferentievolumes, is ook dit boek vrij heterogeen van aard. Wat natuurlijk opvalt is de grote aandacht voor de Israëlische situatie. Boeiend in dit werk zijn vooral de confrontaties tussen academici en beleidsmakers.

Ivo Maes

The China - Hong Kong Connection

Yun-Wing Sung, The China - Hong Kong Connection: The Key to China's Open-Door Policy (Reeks 'Trade and Development') Cambridge, Cambridge University Press, 1991, xiv + 183 blz. - Prijs: 27,50 GBP ISBN 0-521-38245-9

Dit boek, van een professor aan de Chinese universiteit in Hongkong,

bevat een grondige analyse van de verschillende rollen die Hongkong in het economische vlak vervult ten opzichte van de Volksrepubliek China. De analyse is gestaafd met een overvloed aan statistische gegevens.

Zoals bekend is de internationale handel van China, sinds de start van de Dengistische hervormingen in 1979, enorm gestegen. Veel van China's export en invoer verloopt over Hongkong, waarbij entrepophandel vrij belangrijk is. Naar de naastbijgelegen Chinese provincie Guandong, de snelst groeiende onder alle Oostaziatische tijgers, hebben vooral bedrijven uit Hongkong hun arbeidsintensieve productie verplaatst. Sung legt echter nog meer de nadruk op de veelzijdige bemiddelingsfuncties van Hongkong, wegens schaalvoordelen en de cultureel bepaalde bekendheid met China. Deze bemiddeling is belangrijk, alhoewel bedrijven uit westerse landen of Japan hun commerciële contacten met China nu ook rechtstreeks kunnen uitbouwen. De auteur is vrij optimistisch over de blijvende en wellicht zelfs groeiende rol die Hongkong zal spelen, ook na 1997, onder meer omdat de voorsprong inzake know-how op Sjanghai zo groot is. De economie van Hongkong, met haar snel aanpassingsvermogen en bruisend dynamisme, staat bovendien model voor de ontwikkeling van een markteconomie in China. De recentste berichten uit China (maart 1992), waarin de hervormers een snellere wending naar een echte markteconomie voorstaan, blijken Sung's inzichten te staven.

De overvloed van gegevens maakt het werk soms iets minder genietbaar, maar alles bij elkaar is *The China - Hong Kong Connection* een hoogst leerrijke studie, die boven-

dien de eerstvolgende jaren algemeen actueel zal blijven. Dat dankt het werk aan zijn stevige conceptuele grondslag, die tot uiting komt in een theorie van intermediaat inzake internationale economische betrekkingen, aan de bondige beschrijving van de (verwarde) evolutie van het handelsbeleid in China sedert 1979, en aan de vele 'informele' inlichtingen over de manier waarop (dikwijls op het randje van de legaliteit) de osmose tussen Hongkong en (vooral Zuid-) China wordt beoefend.

Sylvain Plasschaert

Dynamic Models for the Inter-relations of Real and Financial Growth

Hasse Ekstedt en Lars Westberg, Dynamic Models for the Inter-relations of Real and Financial Growth (International Studies in Economic Modelling) Londen, Chapman & Hall, 1991, viii + 237 blz. - Prijs: 55 GBP ISBN 0-421-35350-4

Het streven naar een duurzame economische groei is een van de hoofdbekommernissen van elke econoom. Het liefst wil men die groei realiseren zonder al te veel storende factoren zoals inflatie en/of werkloosheid. In de realiteit zijn onevenwichten echter een gegeven dat men niet zonder meer kan negeren. Dit boek tracht na te gaan waar de oorzaken liggen van deze onevenwichten en hoe zij de economische groei beïnvloeden.

De centrale idee is dat deze oorzaken niet enkel te vinden zijn in de reële of in de financiële sfeer, maar dat de wisselwerking tussen beide cruciaal is. Schommelingen van de bestedingen leiden niet enkel tot schommelingen van de factorinko-

mens maar ook van de verdeling van het inkomen over de productiefactoren. Daardoor verhoogt het risico voor de financier, wat kan leiden tot schaarsheid van financiële middelen, waardoor de groei aangetast kan worden.

In het boek wordt een analytisch kader geschetst waarbinnen deze centrale gedachte ontwikkeld wordt. Men vertrekt daarbij van een transactiematrix, die bestaat uit een reële en een financiële input-outputtabel (hoofdstuk 1). In de volgende hoofdstukken (2 t.e.m. 4) wordt voor de belangrijkste en meest relevante componenten een macro-economisch model opgesteld, dat vooral de evolutie van en de samenhang tussen deze componenten moet verklaren. Pas vanaf het vijfde hoofdstuk komt de band tussen de reële en de financiële sfeer goed tot uiting en blijkt ook het verrijkende van het boek.

Door de complexiteit van de problematiek bestaat het gevaar dat men de essentie soms wat uit het oog dreigt te verliezen. Gelukkig wordt deze in het besluit nog eens bondig weergegeven.

Het boek is niet eenvoudig en vraagt van de lezer wel enige vertrouwdheid met input-outputanalyse en economische modelbouw.

Hilde Meersman

The Essence of the Economy

Joseph G. Nellis en David Parker, The Essence of the Economy (The Essence of Management Series) New York, Prentice Hall, 1990, xii + 223 blz. - Prijs: 19,95 USD ISBN 0-13-284696-9

De uitgevers van de reeks 'The Essence of Management' gaan er blijkbaar van uit dat tijd een

schaars goed is. In elk boekje uit de reeks wordt immers op een wel zeer bondige wijze een belangrijk aspect van het managementgebeuren belicht. De bedoeling is dat deze reeks de manager van een aantal naslagwerken voorziet waarin hij vrij snel de kern van de problematiek terugvindt. Ook voor MBA- en andere studenten zouden zij een bondige kennismaking kunnen zijn met wat een manager allemaal dient te weten.

In 'The Essence of the Economy' komt de Britse economische politiek aan bod. Het boek volgt de indeling van de meeste traditionele handboeken macro-economie. Men begint in de eerste drie hoofdstukken met een overzicht van de economische situatie, en gaat via de economische kringloop en de economische stromen naar het evenwicht van het nationaal inkomen. Het Keynesiaanse model wordt, samen met de werking van de multiplier en de accelerator, bondig uiteengezet in het vierde hoofdstuk. De volgende twee hoofdstukken zijn gewijd aan budgettaire en monetaire politiek. Hierbij wordt het onderscheid tussen de Keynesianen en de monetaristen belicht. Een afzonderlijk hoofdstukje behandelt de theorie van de aanbodeconomen. De laatste hoofdstukken geven een analyse van de internationale handel en de wisselkoersproblematiek. Als toemaatje worden nog een aantal case-studies geserveerd. Het boek is helder en duidelijk geschreven en blinkt uit door zijn eenvoud. Wie ooit een cursus macro-economie of een vrij uitgebreide cursus algemene economie heeft gevolgd, kan uit dit boekje echter niets nieuws opsteken, tenzij een zeer eenvoudige analyse van de Britse economie. Over de werking van deze laatste zijn ech-

ter heel wat betere en grondiger werken verschenen. Wie aan de hand van dit boek de werking van de macro-economie en van het economisch-politieke spel wil leren begrijpen, zou wel eens de verkeerde indruk kunnen krijgen dat het in feite allemaal niet zo ingewikkeld is als men soms laat uitschijnen. Een goed handboek macro-economie kan hier heel wat betere diensten bewijzen.

Hilde Meersman

Financiële participatie van werknemers

Robert Stallaerts, red., *Financiële participatie van werknemers*
Leuven/Apeldoorn, Garant, 1992, 112 blz. -
Prijs: niet meegegeeld
ISBN 90-5350-089-8

In een zevental bijdragen wordt vanuit diverse oogpunten een gevarieerd overzicht gegeven van het begrip 'financiële participatie van werknemers'.

In zijn inleidend overzicht koppelt R. Stallaerts de participatie aan recente uitbreidingen van de klassieke economische theorie, zoals de 'principal/agent'-theorie en het gevangenendilemma.

S. Késenne analyseert en evalueert op genuanceerde wijze de grondgedachten van Weitzman, die in een beloningssysteem, bestaande uit een basisloon plus een flexibel winstdeel, een permanent vraag-surplus naar werkrachten en dus een oplossing van de werkloosheid ziet.

P. Praet ziet tengevolge van de technologische ontwikkeling een omgeving ontstaan die participatie wenselijk en noodzakelijk maakt.

E. Van Den Bulcke inventariseert de diverse vormen die financiële

participatie kan aannemen en bespreekt de wetgeving ter zake.

Ter afronding van het eerste deel, waarin de economische effecten werden behandeld, bespreken L. Baisier en M. Albertijn het verband tussen de informele en de financiële participatie.

In het tweede deel(tje) wordt, vanuit de praktijk van de HBK-Spaarbank, het aldaar gehuldigde participatiemodel besproken door A. Van Put.

P. Van Heddegem tenslotte beschrijft de houding van de vakbonden, die evolueert tussen het zien van een mogelijke complementariteit ten aanzien van hun werking enerzijds, een gevaar voor aantasting van hun positie anderzijds.

Enkele schoonheidsfoutjes: K. Boey spreekt in het voorwoord over macht en inspraak van het personeel in de schoot van het HBK-directiecomité, waar uiteraard de Raad van Bestuur diende vermeld, en over vermogensbehandeling in plaats van vermogensaanwasdeling bij het citeren van het werk van H. Deleëck. R. Stallaerts, die de terminologische verwarring behandelt in zijn inleiding, spreekt even verder zelf over de term 'beheerders' waar 'bestuurders' bedoeld worden.

Tot besluit: een interessant werk, lezenswaard voor de geïnteresseerden in de problematiek, tot welke belanghebbende 'partij' zij ook behoren.

Carl Reyms

World Investment Report 1992

World Investment Report 1992: Transnational Corporations as Engines of Growth
New York, United Nations, Transnational Corporations and Management Division,
Department of Economic and Social Devel-

opment, 1992, xiii + 353 blz. - Prijs: 45 USD
ISBN 92-1-104396-4

Gesticht in 1974, en onlangs omgevormd tot een divisie van de Verenigde Naties, heeft het Centre for Transnational Corporations (CTC) als vanzelf heel wat studies gewijd aan het verschijnsel van de multinationalisatie en ter zake bijstand verleend aan ontwikkelingslanden. Elk jaar zal nu een overzicht van de nieuwe tendensen en van de problematiek inzake multinationale ondernemingen worden gepubliceerd, waarbij één aspect specifiek wordt belicht.

Dit tweede jaarverslag behandelt in het eerste deel o.m. de volgende opmerkelijke evoluties:

- het feit dat het ritme van de groei van de multinationalisatie sinds enige tijd dat van de internationale handel ruimschoots overtreft,

- de momenteel veel gullere houding van de natiestaten tegenover inwaartse directe investeringen (sedert 1985 vonden geen nationalisaties meer plaats ...),

- de vrij snelle inter- en multinationalisatie in dienstensectoren,

- de verspreiding van 'strategische allianties' tussen multinationals (buiten kapitaalsdeelname), o.m. om samen de kosten van research en ontwikkeling te dragen,

- het ontstaan of de verdieping (in de EG) van regionale handelsblokken,

- de besprekingen over diverse aspecten van directe buitenlandse investeringen binnen de Uruguay-Ronde, wegens hun band met internationale handel.

In het tweede deel wordt de bijdrage van multinationale ondernemingen aan de economische groei besproken, meer bepaald maar niet uitsluitend in de derde we-

reld. De impact op kapitaalvorming, technologieoverdracht en -verwerving, ontwikkeling van menselijke vaardigheden, handel en milieu komen aan bod. De multinationale bedrijven komen daarbij als dynamische vectoren van economische ontwikkeling uit de verf. Dit brevet van uitmuntendheid steekt wel schril af tegen de negatieve uitspraken die in de jaren zeventig overvloedig aan het adres van multinationals werden gericht (ook in CTC-publicaties trouwens, al waren die toen, zoals nu, vrij genuanceerd).

In het laatste deel wordt gepoogd enkele beleidsopties te distilleren. Er wordt voor gepleit de problematiek inzake multinationals toe te vertrouwen aan een specifieke internationale organisatie. Terecht wordt namelijk gesteld dat het verschijnsel van de multinationalisatie niet meer binnen talrijke nationale kaders beheerst kan worden. In feite vervult het CTC reeds enigszins dergelijke rol, zij het dan vooral op het vlak van de analyse. Deze studie, geleid door dr. Karl Saurvant, omvat een schat aan vrij actuele gegevens. Ze verwijst naar vele theoretische en empirische onderzoeken en is gesteld in een bevattelijke taal. Wie met de problematiek van multinationale ondernemingen bezig is, kan niet om deze studie heen. Hij zal ook de prospectieve kijk waarderen, ook al ben ik van mening dat het fenomeen van de globalisatie van multinationals – in de zin dat zij binnen het bedrijf zelf een verregaande internationale arbeidsverdeling uitbouwen – vooralsnog wordt overschat. De auteurs pleiten ervoor de leer van de internationale economische betrekkingen niet langer te benaderen enkel in termen van handels- en financiële stromen, maar ook van de directe

investeringen, de grootste drijvende kracht naar een geïntegreerde wereldeconomie.

Terecht wordt de nadruk gelegd op de groeivorderende rol van de technologie, die in hoge mate binnen multinationals tot stand komt en via hen naar andere landen wordt overgedragen, hetzij door directe investeringen in dochterondernemingen, hetzij door licentieverlening aan niet-gelieerde ondernemingen.

Sylvain Plasschaert

Privatization, Public Ownership and the Regulation of Natural Monopoly

*C.D. Foster, Privatization, Public Ownership and the Regulation of Natural Monopoly Oxford, UK/Cambridge, MA, Blackwell Publishers, 1992, ix + 458 blz. – Prijs: 40 GBP
ISBN 0-631-18486-4*

Dit volumineuze boek (niet alleen bevat het 458 pagina's, maar iedere bladzijde is ook goed gevuld) behoort tot de privatiseringsboeken van de tweede generatie. De werken van de eerste generatie poogden vooral de voordelen van privatiseringen (efficiëntiewinst, einde van politieke interferentie enz.) te beklemtonen. Of er voor de overheid na de privatiseringen nog enige verantwoordelijkheid is weggelegd, werd meestal niet of enkel in voetnoten behandeld. Toch leerde het continue privatiseringsproces in het Verenigd Koninkrijk dat privatiseringen niet alleen een afbouw van de overheidsinterventie inhouden, maar ook én misschien vooral resulteren in een andere vorm van overheidsinterventie. Dus geen overheidsbezit, wel regulering. Het boek van Foster

biedt een zeer diepgaande analyse van het reguleren van natuurlijke monopolies. Voor alle duidelijkheid: het gaat dus slechts om een onderdeel van de reguleringsproblematiek.

Het boek is opgebouwd uit drie delen. Een eerste historisch deel is vooral toegespitst op de regulering, in de 19de eeuw, van de spoorwegen. Dit deel geeft een interessante historische dimensie aan het reguleringsproces.

Het tweede deel is beleidsmatiger. In ongeveer 275 bladzijden wordt een niet-technische uiteenzetting gegeven van de problemen rond regulering. We vermelden hier enkel de ervaring met regulering in de Verenigde Staten, de informatievereisten, de 'onafhankelijkheid van de reguleerder' en de doelstellingen van het reguleringsproces.

In een derde deel komen de besluiten aan bod. Tamelijk vreemd maar origineel is dat dit deel een 80-tal bladzijden lang is. Het is hier dat de persoonlijke opinies van de auteur het duidelijkst naar voren komen. Essentieel gaat het erom te vermijden dat fouten die met overheidsbezit werden begaan, worden herhaald via het reguleringsproces.

Alles samen een boek dat de lezer vele uren bezig zal houden. Wellicht te langdradig voor de oppervlakkig geïnteresseerden, maar uitermate nuttig voor economen die van oordeel zijn dat een privatisering niet het einde betekent van de overheidsinterventie in het bedrijfsleven.

Jef Vuchelen

Central Bank Strategy, Credibility, and Independence

*Alex Cukierman, Central Bank Strategy, Credibility, and Independence: Theory and Evidence
Cambridge, MA/Londen, The MIT Press, 1992, xix + 496 blz. – Prijs: 67,50 USD
ISBN 0-262-03198-1*

Alex Cukierman staat bekend om zijn werk over het gedrag van centrale banken. Dit boek verenigt een belangrijk gedeelte van zijn vroegere research met recente ontwikkelingen inzake de politieke economie van het monetaire beleid. Het bevat vier delen.

Het eerste deel bespreekt de motieven voor monetaire expansie in een wereld met perfecte informatie. Hier wordt aangetoond dat, wanneer een centrale bank discretionair optreedt (omdat in haar doel functie niet alleen de inflatiegraad maar ook andere elementen aanwezig zijn, zoals b.v. tewerkstelling en het saldo van de betalingsbalans), de inflatiegraad steeds overdreven hoog zal uitvallen wegens de bekende problemen van dynamische inconsistentie (het beste plan dat door een speler in een dynamisch spel wordt gemaakt voor een periode in de toekomst, is niet langer optimaal wanneer die periode aanbreekt). Deze dynamische-inconsistentieproblemen worden vermeden (en derhalve ook een overdreven hoog inflatieritme) indien de betrokken speler (de centrale bank in casu) optreedt onder 'precommitment' en derhalve afziet van een discretionair beleid (de centrale bank kondigt haar beleid van nulinflatie aan en houdt zich aan deze aankondiging). Als voorbeeld wordt verwezen naar Oostenrijk. De munt is sinds vele jaren gekoppeld aan de

DEM; de vakbonden en het publiek kernen en aanvaarden dat beleid. Deze credibiliteit van het monetaire beleid heeft de loonkostenontwikkeling en de rentetarieven laag kunnen houden.

Deel II verruimt de analyse tot een wereld van imperfecte informatie. Hier verschuift het doel van monetair beleid langzaam, b.v. onder druk van de relatieve sterkte van drukkinggroepen of onder invloed van conjunctuurvoorspellingen door de centrale bank die niet publiek gekend zijn. Deze verschuiving is alleen gekend door de monetaire autoriteiten (private informatie), terwijl de informatie van het publiek het resultaat is van een gradueel leerproces op basis van het geobserveerde verloop van de inflatiegraad. In dergelijke omstandigheden behoort een anti-cyclisch monetair beleid tot de mogelijkheden. Indien de onzekerheid betrekking heeft op de geloofwaardigheid van het aangekondigde monetaire beleid, worden publieke aankondigingen door de centrale bank slechts partieel geloofd. Inflatieverwachtingen blijven daardoor in zekere mate aanwezig. Indien het inflatiedoel van de centrale bank restrictiever is dan algemeen wordt geloofd, dan is de niet-verwachte inflatiegraad negatief, hetgeen een ongunstige conjuncturele weerslag kan veroorzaken. Daarom zal in dat geval zelfs een sterke centrale bank geneigd zijn de inflatieverwachtingen gedeeltelijk te accommoderen. Indien het publiek daarentegen onzeker is betreffende de doelfunctie van de centrale bank (de relatieve gewichten van tewerkstelling en inflatie), is de uitkomst fundamenteel verschillend. Hier zal een centrale bank die een exclusief inflatiedoel heeft, geen compromis aanvaarden om aan het publiek te signaleren welke

haar echte doelfunctie is, zelfs ten koste van een recessie. Het derde deel van het boek behandelt bijkomende aspecten van onzekerheid. Het vierde deel heeft betrekking op de onafhankelijkheid van centrale banken.

Michel Dombrecht

Environmental Economics

Clem Tisdell, Environmental Economics: Policies for Environmental Management and Sustainable Development (Reeks 'New Horizons in Environmental Economics') Aldershot, Edward Elgar, 1992, xii + 259 blz. - Prijs: 39,95 GBP ISBN 1-85278-639-6

Dit boek van Clem Tisdell is een herwerkte verzameling van vroeger gepubliceerde artikels. Het eindresultaat is meer dan een louter opeenvolging van weinig op elkaar aansluitende teksten omdat de auteur toch wel een inspanning heeft geleverd om de teksten goed te groeperen en te herwerken. Ondanks deze gewaardeerde inspanning, ontbreekt in het boek een duidelijke rode draad doorheen de opeenvolgende hoofdstukken. Een gevolg hiervan is dat de hoofdstukken nogal wat overlappings bevatten, omdat Tisdell voor de vroegere, op zichzelf staande bijdragen immers telkens een probleemstelling en probleemsituering nodig had. Naast de herhalingen van argumenten en bronnen, zijn vooral de stijlbreuken tussen de diverse hoofdstukken nu en dan storend.

Toch bezit het boek ook zijn goede kanten. Alle hoofdstukken zijn duidelijk geschreven en getuigen van Tisdells didactische kwaliteiten. Zijn benadering van de problemen is ook breed. Hij voert een

discussie met praktisch alle auteurs die de laatste twintig jaar verschillende visies hebben ontwikkeld op het domein van de milieu-economie. Zijn bijdragen zijn duidelijk geplaatst binnen de hoofdstroom van het economisch denken.

Persoonlijk heeft het boek me het meest bijgebracht in die hoofdstukken waarin de auteur de theoretische discussie koppelt aan de praktische problemen van de landbouw in de ontwikkelingslanden. Omdat ik deze vraagstukken niet kende, kreeg ik nieuwe informatie, inzichten en analysemethoden

aangeboden en een verwijzing naar een aantal interessante andere auteurs.

Mijn globaal oordeel over het boek is positief. Voor geïnteresseerden in de milieu-economie loont het de moeite om het door te nemen. Maar het is geen handboek, waarin de lezer stap voor stap de concepten en instrumenten van de milieu-economie worden bijgebracht. Integendeel, het is nodig daarmee vertrouwd te zijn om de diverse argumentaties in het boek te kunnen volgen.

Aviel Verbruggen

Arbeidseconomie

Incomparable worth

Steven E. Rhoads, Incomparable worth: pay equity meets the market Cambridge, Cambridge University Press, 1993, xi + 323 blz. - Prijs: 24,95 GBP ISBN 0-521-44187-0

Incomparable worth, de titel die Steven Rhoads van de Universiteit van Virginia aan zijn nieuwste boek heeft meegegeven, verwijst naar de vrij recente literatuur in de arbeidseconomie over 'comparable worth'. Deze benadering vertrekt van de vaststelling dat in de economie grote loonverschillen optreden die niet door 'objectieve' 'human capital'-factoren als scholing, opleiding en ervaring kunnen worden verklaard en bijgevolg aan discriminatie worden toegeschreven. De bron van deze stroming is terug te vinden bij de discussies rond loonverschillen tussen man en vrouw: volgens de voorstanders van 'comparable worth' of van 'gelijk loon voor gelijk werk' worden vrouwen minder betaald dan hun werk waard is.

Met het oog op rechtmatiger lonen komt het er dus op aan objectieve

criteria te vinden voor de evaluatie van jobs; welke factoren komen in aanmerking? welke gewichten moeten daaraan worden toegekend? hoe dient een en ander te worden gemeten en vergeleken?

De titel verraadt meteen de positie van de auteur in deze discussie: op basis van de studie van experimenten met 'comparable worth' in de staat Minnesota, in Groot-Brittannië en in Australië, komt de auteur tot de conclusie dat verschillende jobs onderling niet vergelijkbaar zijn en dat alle experimenten met 'comparable worth' tot contraproductieve abnormaliteiten leiden. Hierbij wordt vooral gedacht aan de hoog oplopende politieke kosten van de jobevaluatie en het botsen met de marktkrachten die de lonen beïnvloeden - en ook moeten beïnvloeden - om te voorkomen dat schaarsten of overschotten ontstaan die net door loonaanpassingen worden weggewerkt.

Een rijk gedocumenteerd, niet-technisch en leesbaar boek.

Stefan Késenne

Industriële economie

Advanced Industrial Economics

Stephen Martin, *Advanced Industrial Economics*

Oxford, UK/Cambridge, USA, Blackwell Publishers, 1993, xv + 660 blz. – Prijs: 17,99 GBP

ISBN 0-631-17852-X (Pbk)

Zowel inhoudelijk als methodologisch onderging het vakgebied van de industriële economie toch wel belangrijke wijzigingen. Vele zaken die we nu kennen, kenden we vroeger niet; vele zaken die we vroeger dachten te kennen, blijken nu fout te zijn. Stephen Martin poogt met het voorliggende boek de relatie duidelijk te maken tussen de oude en de nieuwe waarheden.

De meest ingrijpende wijzigingen in de industriële economie betreffen de technieken. Typisch voorbeeld vormt de speltheorie, die een essentieel instrument is geworden voor de industriële econoom. De auteur speelt daar op in, door

de lezer van de nodige 'tools' te voorzien.

Dit boek geeft een knappe combinatie van theorie en empirie. Bij de bespreking van de theoretische modellen wordt gepoogd zoveel mogelijk details van de bewijsvoering te geven. Bij het bespreken van empirisch werk wordt ook ingegaan op de beschrijving van de datasets en de methodologie, wat het mogelijk moet maken de resultaten beter in te schatten.

Al bij al een prachtwerk. De potentieel geïnteresseerde moet wel beseffen dat van hem/haar een serieuze inspanning wordt verwacht. Indien men de beperkingen van de theorie wil kunnen situeren, vereist dat een studie van de bewijsvoering. Indien men de beperkingen van het empirische werk wil inschatten, vereist dat een kennis van econometrie en ervaring in empirische analyse.

Eddy Van de Voorde

Ontwikkelingseconomie

The Political Economy of Development Policy Change

Gustav Ranis en Syed Akhtar Mahmood, *The Political Economy of Development Policy Change*

Cambridge, MA/Oxford, Blackwell Publishers, 1992, vii + 248 blz. – Prijs: 35 GBP
ISBN 1-55786-250-8

Ranis en Mahmood zijn op zoek naar een theorie die de verschillen in prestatie van minder ontwikkelde landen, en met name die tussen de Oost Aziatische en de Latijns-Amerikaanse landen, kan verkla-

ren. Hierbij gaan ze verder dan een loutere opsomming van onderscheiden in het gevoerde beleid; ze zoeken naar achterliggende oorzaken voor de beleidsverschillen. De centrale variabele in hun theorie vormt het verschil in initiële-factorbeschikbaarheid. Uitgangspunt is dat landen met een overvloed aan natuurlijke hulpbronnen relatief gevoeliger zijn voor exogene schokken die door externe prijzen- en conjunctuurcycli worden veroorzaakt. Deze cycli geven aanleiding tot een cyclus van politieke economie, waarin de natuurlijke evolutie

van primaire imports substitutie (met staatsinterventie en protectionisme) over primaire exports substitutie (en liberalisering plus democratie) naar een volwaardige economie van secundaire import- en exports substitutie wordt verstoord. De storing wordt veroorzaakt door een foutief cyclisch overheidsactivisme. Tijdens de 'boom'-periodes krijgt de interveniërende overheid een sterke financiële impuls, die bijdraagt tot over-actief optreden om de groei verder te versterken. Als de conjunctuur verslapt, tracht de 'typische' derde-wereldoverheid de groeivertraging af te wenden door een Keynesiaans geïnspireerde bestedingspolitiek. Tijdens deze fase ontstaan grote macro-economische distorsies, die aanleiding geven tot een tijdelijke terugval naar een contra-productieve politiek van imports substitutie met belangrijke welvaartskosten. Aangezien 'rijke' landen met veel natuurlijke hulpbronnen gevoeliger zijn voor dit soort cycli, wijkt hun reële evolutie sterker af van de 'natuurlijke' ontwikkelingsstendens dan bij 'arme' landen. Dit vormt dan meteen de verklaring waarom de 'rijke' Latijns-Amerikaanse landen slechter presteerden dan de 'arme' Oost Aziatische tijgers.

Het conjunctuurmodel van Ranis en Mahmood is een stimulerende theoretische constructie en ook een prima inleiding op de samenhang van overheidsoptreden en macro-economische variabelen in een 'typisch' ontwikkelingsland. De gevalstudies over Colombia, Mexico, Thailand, de Filipijnen, Zuid-Korea en Taiwan vullen het model zinvol empirisch aan. Als algemene theoretische verklaring van beleids- en prestatieverschillen schiet het geheel o.i. echter nog veel te kort. De verwerping van niet-economische factoren als verklaring van verschil-

len in prestatie lijkt ons niet gerechtvaardigd. Verder durven we ook te twijfelen aan de adequaatheid van het ongenueanceerde anti-keynesiaanse monetarisme dat het boek doordrenkt.

Johan Bastiaensen

Technological innovation and Third World multinationals

Paz Estrella E. Tolentino, *Technological Innovation and Third World Multinationals*
Londen/New York, Routledge, 1993, xxii + 458 blz. – Prijs: 50 GBP
ISBN 0-415-04807-9

Van een aanvankelijke curiositeit zijn de multinationale ondernemingen en buitenlandse directe investeringen afkomstig uit de ontwikkelingslanden, de zogenaamde 'Derde Wereld Multinationals' (DWMNO), uitgegroeid tot een belangrijk kenmerk in het patroon van de wereldproductie. Tolentino brengt in een aangepaste versie van haar doctoraat – dat ze verdedigde aan de University of Reading en waaraan de prijs van de 'Academy of International Business' werd toegekend – in hoofdstuk 2 een goed gedocumenteerde comparatieve analyse van de betekenis en ontwikkelingstendensen van de DWMNO. Daarna werkt ze een geïntegreerd theoretisch kader uit, dat vooral gebaseerd is op J. Dunning's 'investment development path' en J. Cantwell's 'technological competence theory' over de buitenlandse directe investeringen (hoofdstuk 4, 5 en 6). De empirische analyse van de DWMNO uit haar eigen land, nl. de Filipijnen, wordt behandeld in hoofdstuk 7 en 8 en wordt uitgebreid tot andere Aziatische en Latijns-Amerikaanse landen in hoofdstuk 8 en 9.

In het afsluitend hoofdstuk 10 worden beleidsaanbevelingen geformuleerd, vooral voor wat de nationale aanpak van de technologische innovatie betreft.

In haar lezenswaardige boek legt Tolentino de nadruk op twee belangrijke thema's. Het eerste thema ontwikkelt het geleidelijke proces van de toenemende technologische eigenschappen van de DWMNO, dat steunt op de cumulatieve expansie van de buitenlandse directe investeringen. Die accumulatie van de technologische vaardigheden als determinant van de internationale productieactiviteiten krijgt daarbij als wederzijds proces een centrale rol toegewezen. De tweede stelling van dit boek gaat ervan uit dat de zich ontwikkelende technologische capaciteiten van DWMNO steunen op hun binnenlandse ervaring en het cumulatieve proces waardoor ondernemingen hun unieke technologische basis opbouwen. Deze

beide uitgangspunten tonen aan dat de sectoriële verdeling van de uitwaartse directe investeringen van een ontwikkelingsland geleidelijk zal verschuiven. Dit model gaat dus verder dan de bekende productiecycclus, omdat het niet enkel steunt op de imitatie en adaptatie van een eerder gereali-seerde innovatie in een ontwikkeld land, maar een gedifferentieerde innovatie incorporeert die het resultaat is van de specifieke technologische ervaring van de DWMNO. De auteur voorspelt dat, naarmate een aantal ontwikkelingslanden de verdere stadia van de industriële ontwikkeling doorlopen en hun ondernemingen internationale productie-ervaring opbouwen, het technologische bestanddeel van de toekomstige uitwaartse directe investeringen nog complexer en belangrijker zal worden.

Haiyan Zhang

Strategisch management

Business organization and the myth of the market economy

William Lazonick, *Business organization and the myth of the market economy*
Cambridge, Cambridge University Press, 1991, xiv + 372 blz. - Prijs: 24,95 GBP
ISBN 0-521-39419-8

In dit intrigerende boek wordt gezocht naar verklaringen voor wijzigingen in industrieel leiderschap tussen landen. Vanuit een historisch perspectief poogt Lazonick de redenen van de relatieve economische opgang (en achteruitgang) van Groot-Brittannië, de Verenigde Staten en Japan te doorgronden. Centraal in het werk staat de kri-

tiek op de neoklassieke economische theorie, die de mythe van de markteconomie in leven houdt. De neoklassieke theorie wordt eerder gezien als een theorie van waardeverdeling. De individualistische ideologie (beslissingen van huishoudens als basisuitgangspunt) en de eerder statische methodologie (evenwichtssituaties als ideaalbeeld) verhinderen de meeste academici om de centrale vraag te analyseren: waar en hoe wordt waarde gecreëerd? De geplande coördinatie van ondernemingen, en niet de marktcoördinatie, wordt hier gezien als de institutionele basis voor een succesvolle ontwikkeling van een kapitalistische economie. Deze

geplande coördinatie geschiedt in een bepaalde context, waarop de overheid een belangrijke invloed kan uitoefenen. Lazonick steunt in zijn betoog vooral op inzichten van twee economen (Marx en Schumpeter) en twee historici (Chandler en Landes). In de opbouw van zijn theorie van de innovatieve onderneming, die waarde creëert, gaat Lazonick uit van een kritiek op de transactiekostentheorie van Williamson.

Zoals Lazonick toegeeft biedt dit boek geen antwoord op alle vragen omtrent economische ontwikkeling. Het boek wijst wel terecht op het gebrek aan historisch perspectief bij economen die deze problematiek analyseren. De centrale stelling dat de drijvende kracht van succesvolle economische ontwikkeling niet ligt in de perfectie van marktmechanismen maar wel in de opbouw van organisatorische bekwaamheden is op zich interessant genoeg om dit vlot leesbare boek sterk aan te bevelen aan zowel bedrijfs- als algemene economen.

Rudy Martens

Corporate Culture and Organizational Symbolism

Mats Alvesson en Per Olof Berg, *Corporate Culture and Organizational Symbolism: An Overview* (de Gruyter Studies in Organization, 34)
Berlijn/New York, Walter de Gruyter, 1992, xii + 258 blz. - Prijs: 48 DEM
ISBN 3-11-013607-4

Dit werk is ontstaan in het kader van de Standing Conference on Organizational Symbolism (SCOS), die vanaf 1984 in Lund

verscheidene congressen en onderzoeksprojecten heeft georganiseerd. Van meet af aan wenste deze groep zich te distantiëren van 'the glittering and sterile pseudo-reality (...) as expressed in the best-selling operas on corporate culture and the related research for "excellence"' (uit de inleiding, blz. 4).

Berst wordt de ontwikkeling van het onderzoeksveld geschetst, met bijzondere aandacht voor de populariteit en de marketing van dit 'nieuwe' concept. Vervolgens behandelen de auteurs verschillende niveaus waarop cultuur in een organisatiecontext onderzocht kan worden, gaande van sociale groepen, departementen, professionals tot management, regionale en nationale culturen. Ook diverse perspectieven op het verschijnsel worden onderzocht. In het derde deel worden een aantal vraagstukken in een praktijkcontext geplaatst: Hoe kunnen culturen worden 'gemanaged'? Wat zijn de implicaties voor strategisch management, human resource management en organisatieontwikkeling? Welke toegevoegde waarde hebben cultuur en symbolisme te bieden aan de praktijk? Tot slot worden een aantal perspectieven geopend naar toekomstige ontwikkelingen, o.m. in het 'postmoderne' denken.

Corporate Culture and Organizational Symbolism handelt vooral over onderzoek en literatuur rond organisatiecultuur en symbolisme. De lezer die belangstelling heeft voor conceptuele achtergronden en kritische bevraging van actuele tendensen in het denken over organisaties, komt in dit boek ruimschoots aan zijn trekken.

Daniël Vloeberghs

Sociology and organization theory

John Hassard, *Sociology and organization theory: positivism, paradigms and postmodernity* (Cambridge Studies in Management, 20)

Cambridge, Cambridge University Press, 1993, xi + 168 blz. - Prijs: 24,95 GBP
ISBN 0-521-35034-4

Dit boek schetst de geschiedenis van het oorspronkelijke systeem-theoretische paradigma in organisaties, gaande van zijn fundering in de positivistische sociologie, via zijn theoretische en empirische ontwikkeling binnen het structurele functionalisme, tot aan de recente zogenaamde 'deconstructie' door het postmodernisme. Aldus wordt, zowel methodologisch als conceptueel, de bijdrage verduidelijkt van het postmoderne denken, dat op dit ogenblik, vooral als theoretisch denkkader, in de belangstelling staat. Het grootste gedeelte van het werk wordt dan ook ingenomen door een - soms scrupuleuze - bespreking en afweging van het wetenschappelijk-academisch discours daarover.

Pas in het vijfde en voorlaatste

hoofdstuk komt een originele bijdrage van de auteur aan bod: een toepassing van de vier belangrijkste paradigma's (het functionalistische, het interpretatieve, het radicaal-humanistische en het radicaal-structuralistische) op een aantal (diverse) organisatieproblemen in één organisatie, de British Fire Service. Hieraan komen vanuit methodologisch standpunt nogal wat artificiële ingrepen en kunst- en vliegwerk te pas, zodat het geheel niet sterk overtuigt. In het laatste hoofdstuk wordt, vanuit het denken van o.m. J. Baudrillard, J.-F. Lyotard en vooral J. Derrida en K.J. Gergen, een voorstel uitgewerkt van een 'middle ground'-theorie. Of daarbij iets wezenlijks wordt toegevoegd aan de reeds gepubliceerde inzichten van vooral K.J. Gergen (in zijn bekende *Organization Theory in the Postmodern Era*), durven we ten sterkste betwijfelen.

Al met al is dit veeleer een boek voor theoretici; de implicaties voor de praktijk vragen nog heel wat (meer) vertaal- en toepassingswerk.

Daniël Vloeberghs

Personeelsbeleid

Bad lies in business

Michael J. Comer et al., *Bad lies in business: the commonsense guide to detecting deceit in negotiations, interviews and investigations* Londen, McGraw-Hill Book Company, 1992, ix + 179 blz. - Prijs: 10,95 GBP
ISBN 0-07-707671-0

De drie auteurs van dit boek stellen met enige verwondering vast dat de meeste managementhandboeken weinig of geen aandacht besteden aan fraude en oneerlijkheid. In organisaties waar ze als management

consultants actief waren, werden ze echter continu met deze fenomenen geconfronteerd. Deze ervaring leidde dan tot het voorliggend werkje, waarin de aandacht vooral gaat naar het onderkennen van leugens tijdens interviews. Het boek geeft eerst een beknopte analyse van enkele begrippen, zoals b.v. *passieve* versus *actieve* leugens en *goede* versus *slechte* leugens. In een dergelijk betoog komt onvermijdelijk een ethische vraagstelling naar voren. Hoofdstuk drie sluit hierbij aan en geeft enkele morele

en wettelijke richtlijnen voor interviews waarin gepeild wordt naar mogelijke leugens. In de volgende acht hoofdstukjes leveren de auteurs een eigen theorie van interviewfasen, waarin een waaier van technieken en checklists wordt gegeven om leugens te onderkennen in uiteenlopende vormen van interviews. Het boek besluit met enkele interessante appendices, waarin nog meer handige checklists en tips aangereikt worden.

Dit werk, omkaderd met tal van cartoons en anekdotes, is niet bedoeld als een grondige wetenschappelijke analyse van het fenomeen 'liegen' in ondernemingen. Bovendien relativeren de auteurs zelf enigszins de doeltreffendheid van hun eigen theorie en tips. Liegen is immers veeleer een 'kunst' dan wel een wetenschap. Ook leugenaars kunnen uiterst effectief zijn in het verbergen of verdraaien van feiten. Het boekje is wel te beschouwen als een nuttige en praktische handleiding voor al wie beroepsmatig geconfronteerd wordt met interviews waar diverse vormen van 'leugens' kunnen insluipen.

Rudy Martens

80 vragen over outplacement

Jean-Luc Buridans en Roger De Cadt, *80 vragen over outplacement: hoe kon Jonathan zo'n hoge vlucht nemen?* Kapellen, Uitgeverij Pelckmans, 1993, 124 blz. - Prijs: 495 BEF
ISBN 90-289-1700-4

Dit praktisch opgevatte boekje, dat zowel in het Frans (Bordas, 1990) als in het Nederlands wordt uitgegeven, behandelt aan de hand van 80 vragen allerlei vraagstukken, onduidelijkheden, kritieken, mogelijkheden en beperkingen van outplacement. Ongetwijfeld heeft deze vorm van private interventie in relatief korte tijd burgerrecht verworven op de arbeidsmarkt. De ruime ervaring en de professionele achtergrond van beide auteurs staat borg voor een deskundige behandeling van de gestelde problemen. Het werk vormt een praktisch instrument voor wie op de een of andere manier te maken heeft met de genoemde loopbaanproblematiek.

Daniël Vloeberghs

Financieel beleid

The Business One Irwin Guide to the Futures Markets

Stanley Kroll en Michael J. Paulenoff, *The Business One Irwin Guide to the Futures Markets* Homeopod, Illinois, Business One Irwin, 1993, xxiv + 487 blz. - Prijs: niet meegedeeld
ISBN 1-55623-625-5

De beide auteurs, die zich voor een aantal specifieke onderwerpen hebben laten bijstaan door een aantal

medewerkers, hebben samen meer dan vijftig jaar ervaring op Wall Street in het domein van futures, als trader én als makelaar. De neerslag van deze ervaring is op bevattelijke wijze weergegeven in dit boek. De afzonderlijke hoofdstukken kunnen meestal los van elkaar gelezen worden en zijn steeds van beperkte omvang. De voornaamste bijdragen uit dit werk kunnen als volgt samengevat worden. Zeer veel aandacht wordt

bested aan de bespreking van de technische analyse, waarbij onder meer ingegaan wordt op een relatief nieuwe techniek, de zogenaamde 'candlestick charting', een uit Japan afkomstige methode van technische analyse. Ook de fundamentele analyse komt, zij het in mindere mate, aan bod. Niet minder dan vier hoofdstukken worden besteed aan het gebruik van computerprogramma's bij technische analyse. Verder worden hedging-strategieën op basis van futures-contracten in ruime mate onder de loep genomen, alsook 'program trading' met behulp van futures op aandelenindexen. Het boek eindigt met

'The philosophy of a billion dollar fund manager', uiteraard een echt praktijkgetuigenis. Het boek is sterk in het weergeven van de wijze waarop de futures-markten werken, het gebruik van technische analyse bij de beoordeling van de marktprijzen en de toepassing van hedging-technieken. Het gebruik van fundamentele analyse komt minder goed uit de verf. Ook meer economisch gefundeerde benaderingswijzen van prijszetting op de futures-markten blijven quasi geheel achterwege.

Edward Durinck

Accountancy

Financial Accounting and Reporting

Barry Elliott en Jamie Elliott, *Financial Accounting and Reporting*
Londen, Prentice Hall, 1993, xviii + 639 blz.
- Prijs: 35,95 USD
ISBN 0-13-322124-5

Dit werk is bestemd voor studenten die reeds een inleiding boekhouden en analyse van de jaarrekening achter de rug hebben. Vandaar waarschijnlijk de opvallende afwezigheid van journaalposten in dit werk.

Wat is er dan wel? Voornamelijk gedetailleerd uitgewerkte voorbeelden, grondige besprekingen ervan en studie van effecten van accountingbeslissingen op financiële ratio's, met best wel subtiele elementen, maar zonder de op de achterflap beloofde 'theorie', hoewel er heden ten dage een uitgebreide micro-economische accountingtheorie bestaat. De behandelde topics zijn: inkomensbepaling en waarde-

ring, regulering, belastingen, rendement voor de beleggers, consolidatie (enkel voor eenvoudige groepsstructuren), waardering van specifieke activa, analyse van de jaarrekening en 'accountability' (weliswaar slechts 13 blz.). Elk hoofdstuk wordt gevolgd door een samenvatting, vragen en oefeningen afkomstig van examens van allerlei Engelse universiteiten en instituten.

Conceptueel wordt het geheel opgebouwd vanuit de verschillen tussen kas- en dubbel boekhouden. Op verschillende plaatsen vindt men interessante besprekingen, waarbij boekhoudkundige en economische standpunten vergeleken worden. Voor een internationaal publiek is de exclusieve aandacht voor de Britse situatie op den duur storend. Zelfs een bespreking van transacties in vreemde valuta, of consolidatie met buitenlandse dochters komt niet aan bod, hoewel dit in een 'intermediate' boek best op zijn plaats zou zijn.

Het werk is wel qua didactiek aangepast aan het beoogde doelpubliek, waardoor het, ondanks alle mogelijke kritiek, toch nog een lezenswaardig boek blijft, zeker voor diegenen die interesse hebben

voor de kommer en kwel waaraan de Britse boekhouders onderworpen zijn.

Marc Jegers

Maatschappelijke problemen

Banking for People

Udo Reifner en Janet Ford, eds., *Banking for people: I. Social Banking and New Poverty. II. Consumer Debts and Unemployment in Europe - National Reports*
Berlijn/New York, Walter de Gruyter, 1992, xxxii + 672 blz. - Prijs: 220 DEM
ISBN 3-11-012675-3

Dit boek is het resultaat van een in 1989 gehouden studiedag, waarbij bekende deskundigen uit Europa en de Verenigde Staten de schuldenlast van de gezinnen en de betalingsproblemen van de kredietnemer onderzochten. Daarbij werd de confrontatie met de overheid, de bankwereld en de welzijnssector niet geschuwd. De studiedag gaf trouwens aanleiding tot een in het boek weergegeven (vrij demagogisch) sociaal handvest voor de zwakke kredietnemer.

Het boek bestaat uit twee delen: het eerste bevat meer theoretisch geïnspireerde studies, het tweede is eerder empirisch van aard. Alle bijdragen zijn in het Engels geschreven of vertaald.

In een aantal rapporten uit het eerste deel wordt de behoefte aan sociale correcties op de vrije markteconomie beklemtoond (U. Reifner, P. Ekins en K. Rothschild). Zeer uitdrukkelijk bepleit H. Vogler een grotere (Europese) consumentenbescherming in de Europese eenheidsmarkt. Inzake consumentenkrediet tonen C. Reis en

P. Conaty voor resp. Duitsland en Groot-Brittannië aan dat personen met lage inkomens zich in een zeer hachelijke situatie bevinden. Verder wordt vastgesteld dat de kredietkaarten in Duitsland tot nog toe geen grote invloed hebben gehad op de schuldenlast van de gezinnen (H. Godschalk) in tegenstelling tot Groot-Brittannië (J. Mitchell) en Amerika (D. Caplovitz). Vervolgens wordt bijzondere aandacht besteed aan de rol van de vakbonden ten aanzien van de schuldproblematiek van de werklozen (H. Mattfeldt) en aan de taak die in dit verband is weggelegd voor de consumentenorganisaties (K. Nagel). De bekende auteur J. Ford stelt overigens terecht dat de toenemende flexibiliteit in de arbeidsorganisatie, waarvan de laaggeschoolde werknemers meer en meer het slachtoffer worden, medeverantwoordelijk is voor de aangroei van de schulden van deze groep. Niet alleen de schuldsituatie van werklozen komt in dit boek aan bod, maar ook die van andere risicogroepen zoals gevangenen (H. Freitag) en uit de echt gescheiden vrouwen (S. Böhmker). Merkwaardig is wel de stelling van R. Simpson, die verdedigt dat door de wet opgelegde maxima voor kredietrentes een zwarte kredietmarkt doen ontstaan, waardoor de problemen van de kredietbehoefigen alleen maar groter worden. Inmiddels zijn er een aantal speci-

fieke banken ontstaan, die hun kredietverlening afstemmen op de zwakkeren in de samenleving (P. Ekins en J. Robertson). Bekende voorbeelden hiervan zijn de Shorebank Corporation in Chicago (J. Shapiro) en de Caja Laboral Popular van Mondragon (A. Ortiz de Zarate en E. Loyola).

Vervolgens leidt J. Ford de schuldproblematiek bij het woonkrediet in, waarna in afzonderlijke studies de situatie in Groot-Brittannië, Duitsland en Frankrijk wordt beschreven.

Als oplossing voor kredietnemers die ten einde raad zijn, wordt vaak in navolging van het Amerikaanse voorbeeld (zoals beschreven door D. Caplovitz) de mogelijkheid van een persoonlijk bankroet van de schuldenaar voorgesteld. In dat geval kunnen de schulden definitief vereffend worden en kan de schuldenaar een nieuwe start nemen. In een zeer goed onderbouwde uiteenzetting licht N. Huls de Nederlandse voorstellen ter zake toe.

Een van de meest synthetische bijdragen van dit boek handelt over de sociale kosten van Europa, waarbij de schuldproblemen van de consument in de diverse landen in vergelijkend perspectief worden behandeld (J. Ford, A. Morin, C. Martin, P. Dejemeppe, U. Reifner en T. Bourgoignie). Het is de inleidende studie op het tweede deel van dit boek, waarin achtereenvolgens de empirische gegevens en de juridische situatie van de schuldproblematiek in twaalf landen worden weergegeven. Deze rapporten zijn gebaseerd op een gemeenschappelijke vragenlijst, die jammer genoeg niet in het boek wordt afgedrukt (ook al is dat op p. 6 aangekondigd!). Elk nationaal rapport beschrijft de situatie

van de lage-inkomenbezitters en tracht de oorzaak van de overmatige schuldenlast te achterhalen. Telkens wordt ook naar mogelijke oplossingen gezocht voor de personen met zware betalingsproblemen. Het Belgisch rapport van de bekende specialisten F. Domont-Naert (U.C.I.L.) en P. Dejemeppe (C.R.I.O.C.) bevat interessante statistische informatie, maar is helaas hier en daar juridisch achterhaald door de wet van 16 mei 1991 op het consumentenkrediet, die blijkbaar niet meer tijdig in deze uitgave van 1992 kon worden verwerkt.

Bij wijze van besluit kan gesteld worden dat dit werk een fraaie bloemlezing is van bijdragen uit diverse landen in verband met de problemen die gepaard gaan met de overmatige schuldenlast en de remedie ervan. Jammer genoeg komen armere landen zoals Griekenland, Ierland, Portugal (en Spanje) niet aan bod. De in het boek ingenomen standpunten zijn expliciet consumentgericht. Verder wordt de problematiek zeer pragmatisch aangepakt en komen fundamentele vragen omtrent het ontstaan van de armoede als oorzaak van de schuldenlast veel te weinig naar voren. En zelfs bij deze pragmatische benadering valt op dat een discussie over de noodzaak van een al dan niet positieve registratie door de overheid van de schulden der burgers ontbreekt.

De verwijzing naar de juridische bronnen is vrij oppervlakkig. Een uitgebreide bibliografie siert het werk, maar het trefwoordenregister is niet erg nauwkeurig. Toch blijft het boek een aanrader voor wie in deze problematiek aan horizonverruiming wil doen!

Mark Lambrechts

Europa

Pay and Employment in the New Europe

David Marsden, ed., *Pay and Employment in the New Europe*
Aldershot, Edward Elgar, 1992, xvi + 246 blz. - Prijs: 39,95 GBP
ISBN 1-85278-564-0

Dit werk bestrijkt het zeer actuele probleem van de tewerkstelling en de loonpolitiek in de Europese Unie. Talrijke aspecten komen aan bod, zoals de arbeidsmobiliteit in Europa, loonverschillen tussen sectoren en landen van de Europese Unie, de rol van de vakbonden, de werkgevers en de overheid. Deze fenomenen, en ook andere, worden steeds in de context geplaatst van het Europees integratieproces. Met name wordt zorg-

vuldig ingegaan op de invloed van de werkloosheid en de loondivergenties op het integratieproces. Eveneens wordt onderzocht hoe de toenemende integratie in de richting van de monetaire unie haar stempel drukt op het sociale Europa. De bijdragen in dit boek zijn gebaseerd op een aantal onderzoekspapers die naar voren werden gebracht tijdens een gespecialiseerd congres in Nice in juni 1990. Dit verklaart waarom de cijfergegevens niet bijzonder recent zijn.

Men kan stellen dat de lezing van dit werk zeer verhelderend is indien men nader inzicht wil verwerven in het sociale Europa van nu en in de toekomst.

Paul Roosens